

Nr 406.

Av herr **Andrén m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändringar i 1, 9, 10 och 11 kap. vattenlagen, m. m.

Enligt proposition nr 245 har riksdagen förelagts förslag till lag om ändring i 1, 9, 10 och 11 kap. vattenlagen m. m. Förslaget innebär bl. a. att den år 1945 införda rätten att expropriera utbyggnadsmogna strömfall utvidgas till en rätt att expropriera jämväl sådana strömfall, som ännu icke äro utbyggnadsmogna. Expropriationsrätt kan sålunda enligt förslaget medgivas, även om exproprianten har för avsikt och behov av att först i en mer eller mindre avlägsen framtid utbygga strömfallet.

Till stöd för förslaget, vilket otvivelaktigt går längre än hittills gällande lagstiftning om expropriation över huvud, ha två skäl anförts. En dylik utvidgad expropriationsrätt skulle vara erforderlig

- 1) för att hindra spekulation i överpriser på vattenkraft och
- 2) för att trygga en sund och rationell utveckling av kraftindustrin.

Osund spekulation är självfallet av ondo, och därest sådan spekulation av någon betydelse kan befarias förekomma i vattenkraft böra de åtgärder vidtagas, som erfordras för att förhindra densamma. Härvid måste emellertid tillses, att de åtgärder, som ifrågasättas, icke medföra större olägenheter än den spekulation, mot vilken åtgärderna riktas.

Vid avvägningen av de åtgärder, som böra vidtagas för att förhindra prisuppdrivande spekulation, måste man därför till en början göra klart för sig storleken av den skada, som kan bliva en följd av en dylik spekulation. Skadan består däri, att en ökad kostnad för naturkraften medför en höjning av den totala kostnaden för den elektriska kraften. Av den till grund för förslaget liggande utredningen framgår emellertid, att naturkraftkostnaden utgör en jämförelsevis obetydlig del av den sammanlagda kostnaden för den elektriska kraften; för den hittills tillgodogjorda vattenkraften utgör naturkraftkostnaden i genomsnitt blott ca 0,5 procent av priset för den kraft, som användes för borgerlig förbrukning, och ca 2 procent av priset för industrikraften. Med hänsyn härtill och då enligt utredningen ej mindre än inemot 80 procent av den återstående outbyggda men utbyggnadsvärda vattenkraften redan ligga på fasta händer, är det uppenbart, att ej ens en tämligen kraftig höjning av kostnaden för de återstående ca 20 procenten av sagda vattenkraft — därav ej mindre än ca 15 procent tillhöra den jordbrukande befolkningen — skul-

le kunna inverka på priset för den elektriska kraften. Risken för att fortsatt spekulation i vattenkraft skulle komma att medföra en höjning av konsumenternas kostnad för den elektriska kraften torde således i realiteten vara obefintlig.

Av den utredning, som nu verkställts av 1947 års sakkunniga (SOU 1947: 81), framgår, att — ehuru mera omfattande inköp av jordägares vattenkraft i syfte att försälja densamma till kraftföretag begränsats — 1945 års expropriationsrätt icke verkat sänkande på naturkraftpriserna, vilket icke i och för sig kan framstå såsom anmärkningsvärt, särskilt om man tager hänsyn till det fallande penningvärdet. Av sistnämnda utredning framgår emellertid tillika, att, sedan 1945 års expropriationsrätt kompletterades med lagen den 20 december 1946 om kontroll å överlåtelse av vattenkraft, den enskilda inköpsaktiviteten på området märkbart avtagit samt att avslutade köp skett till rimliga priser och icke haft spekulativ karaktär; i intet av de hittills enligt lagen prövade fallen har Kungl. Maj:t haft anledning föreskriva sänkning av överenskommet vederlag. Förlänges, på sätt föreslagits, kontrollagens giltighetstid, kan det således ej med fog påstås, att en utvidgning av expropriationsrätten är nödvändig för att hindra spekulation i överpriser på vattenkraft. Departementschefen har jämväl medgivit, att, om det allenast vore fråga om att hindra uttagande av oskäligen överpriser för vattenkraft, det vore möjligt att syftet kunde nås med mindre långtgående åtgärder än de föreslagna.

Vad härefter beträffar det andra skälet för den föreslagna utvidgningen av expropriationsrätten — tryggheten av en sund och rationell utveckling av kraftindustrin — så har departementschefen gjort gällande, att det ej vore tillräckligt att kraftproducenterna, såsom nu vore fallet, kunde erhålla rätt att expropriera ett strömfall först då detsamma vore utbyggnadsmoget; kraftproducenterna måste i stort planlägga sitt system av kraftanläggningar, vattenregleringar och överföringsanordningar på lång sikt, ofta för flera decennier framåt, och det vore därför påkallat att en expropriationsmöjlighet öppnades redan på planeringsstadiet.

Att det för den exproprierande kraftproducenten skulle vara bekvämt och för hans speciella intressen betryggande, att han redan långt i förväg kunde genom expropriation försäkra sig om de strömfall, som bäst passade honom, är uppenbart. Ur det allmännas synpunkt kan det likväl ej anses påkallat att införa en så långt gående expropriationsrätt. Det från alla håll omvittnade goda samarbete, som hittills rått mellan statliga, kommunala och enskilda kraftproducenter, och den ej minst i fråga om planläggningen varandra kompletterande verksamhet, som de ledande krafterna inom de olika företagen utövat, har lett till att vår vattenkraft hittills nästan undantagslöst blivit på ett ur såväl allmän som enskild synpunkt i stort sett planmässigt och rationellt sätt tillvaratagen. Anledning saknas att antaga, att förhållandena skulle bli annorlunda i fortsättningen.

För långsiktsplaneringen är det förvisso viktigt, att sjöregleringarna inom ett flodsystem komma till stånd vid de tider och i den omfattning, som är lämplig med hänsyn till utbyggnaden av strömfallen inom flodsystemet. Tillhöra strömfallen olika ägare kunna givetvis skilda intressen föreligga med avseende å regleringarna, och för den i förhållandena icke insatte kunde det ligga nära till hands att antaga, att detta skulle försvåra en rationell regleringsplans uppgörande och genomförande. I verkligheten är detta dock icke fallet. För Dalälven och flertalet av de stora norrländska älvarna ha, på initiativ av vattenfallsstyrelsen eller de kommunala och enskilda kraftproducenterna, bildats regleringsföreningar, inom vilka föreningar utbyggnads- och regleringsplanerna diskuterats och genom vilka föreningars försorg de i samråd utformade regleringsplanerna verkställas. Sådana föreningar finnas sålunda för Ljusnan, Ljungan, Indalsälven, Ångermanälven, Faxälven och Umeälven. Lule älv är redan reglerad av vattenfallsstyrelsen, och för Pite älv planeras en förening. Skulle en strömfallsägare vägra att ingå med sitt strömfall i ett regleringsföretag, som ur allmän synpunkt kan anses ändamålsenligt, kunna de övriga strömfallsägarna i regel med stöd av bestämmelserna i 3 kap. vattenlagen tvinga in vederbörande i företaget, en möjlighet som dock sällan om ens någonsin behövt tillgripas. För möjliggörande av långsiktsplanering med avseende å vattenregleringarna är det sålunda ingalunda erforderligt att utvidga expropriationsrätten. Skulle en strömfallsägare underlåta att utbygga sitt strömfall vid den tidpunkt, som med hänsyn till de i samråd uppgjorda regleringsplanerna kan anses lämpligt, och är det även i övrigt från allmän synpunkt för planmässigt utnyttjande av tillgänglig vattenkraft önskvärt att strömfall utbygges, kan redan med nuvarande lagstiftning strömfall exproprieras.

Vad härefter överföringsanordningarna beträffar, så skall enligt gällande bestämmelser vattenfallsstyrelsen äga alla nya stamlinjer för 200 000 volt eller högre spänning. Såväl sträckningen av som tidpunkten för utförandet av dessa linjer bestämmas således av staten. Skulle något av de strömfall, från vilka kraften bör överföras på en dylik linje, ej bliva utbyggt vid den tid, som kan anses lämplig med hänsyn till linjens tillkomst, kan likaledes förutsättning föreligga för expropriationsmedgivande enligt nuvarande bestämmelser.

Över huvud taget synes det svårligen av den, som är insatt i förhållandena, kunna bestridas, att nuvarande bestämmelser i förening med det även av vattenfallsstyrelsen vitsordade goda samarbetet mellan kraftproducenterna icke skulle vara tillräckliga för att trygga en sund och rationell utveckling av vår kraftindustri. Härvid bör beaktas, att förutom vattenlagen även andra författningar finnas, som innehålla bestämmelser ägnade att trygga en sådan utveckling. Enligt 1902 års lag om elektriska anläggningar bör sålunda vid prövning av ansökan om ledningskoncession hänsyn tagas till huruvida behov av anläggningen finnes samt huruvida denna kan anses förenlig med en

planmässig elektrifiering. Anmärkas må även att Kungl. Maj:t i brev den 17 maj 1946 till vattenfallsstyrelsen förklarar, att styrelsen vid ansökningar om transitering på stamlinjenätet borde särskilt beakta angelägenheten av att prisuppdrivande eller med en planmässig kraftförsörjning icke förenliga vattenkraftköp motverkades.

En så avsevärd och till sina verkningar svårbedömbär skärpning av expropriationsrätten som den föreslagna bör rimligen icke ske utan att det på ett övertygande sätt blivit ådagalagt, att den är nödvändig för tryggande av betydande allmänna intressen. Att så icke är förhållandet framgår av det sagda.

I stället för att främja kan förslagets genomförande fastmer komma att motverka ett ur allmän synpunkt planmässigt och rationellt utnyttjande av våra återstående utbyggda vattenkrafttillgångar. Medgives kronan — som i praktiken torde vara den enda av våra kraftproducenter som kommer att erhålla expropriationsrätt — att expropriera de ur utbyggnadssynpunkt bästa strömfällen för att sedan utbygga dem först framdeles och i mån av behov, blir följden den, att övriga kraftproducenter nödgas tidigare än eljest skulle ha skett utbygga sådana strömfall, som kräva större utbyggnadskostnad per kraftenhet. En sådan utveckling kan varken ur allmän eller ur enskild synpunkt anses önskvärd. Ett förstatligande av eller samlande av våra återstående bästa vattenkrafttillgångar på ett fåtal händer skulle förvisso, i stället för att trygga, kunna äventyra en fortsatt rationell utveckling av landets kraftförsörjning. Den skulle medföra ett eliminerande av hittillsvarande fria tävlan mellan olika kraftproducenter och den möjlighet till jämförelse, som denna tävlan erbjuder, samt innebära en vida större risk för en höjd kraftprisnivå än den spekulation i överpriser för vattenkraft, som man med rätta sökt och även lyckats stävja.

Departementschefen har — samtidigt som han visserligen för sin del avstyrkt en engångsexpropriation för statens räkning av återstående vattenkrafttillgångar — framhållit, att den föreslagna utvidgade expropriationsrätten likväl öppnade möjlighet för staten att påkalla överförande av ett större antal strömfall på en gång i statlig ägo. Ur rättssäkerhetens synpunkt måste det anses högst otillfredsställande att införa en lagstiftning, som möjliggör, att frågan huruvida och när landets utbyggda strömfall skola överföras i statens ägo blir beroende enbart av administrativ prövning. Det måste anses så mycket mera otillfredsställande att nu införa en dylik möjlighet, som frågan om förstatligandet av distributionen av elektrisk kraft är föremål för utredning av särskilda sakkunniga (elkraftutredningen av år 1943), vilka ännu ej hunnit avsluta sitt arbete.

Den föreslagna expropriationsförutsättningen — att det finnes nödigt från allmän synpunkt för tillgodoseende av kraftförsörjningens planmässiga utveckling — är vidare så vag, att den lämnar rum för godtycke vid tillämpningen. Svårigheten i fråga om bevisning rörande behovet av expropriation

för tillgodoseende av kraftförsörjningens planmässiga utveckling kommer med all säkerhet att göra det vanskligt för den enskilde att motbevisa ett påstående från expropriationssökandens sida att sådant behov föreligger. I de fall då kronan är sökande föreligger jämväl risk för att vad som är lämpligt ur allmän synpunkt icke kan hållas isär från kronans affärsintressen.

Det väsentliga är — såsom föredragande departementschefen statsrådet Bergquist vid behandlingen av 1945 års expropriationslag uttalade — att vår vattenkraft kommer till nytta. Vattenfallsstyrelsen, som i sitt yttrande över 1947 års sakkunnigeförslag förklarar sig dela denna uppfattning, har också med hänsyn härtill och då enligt styrelsens åsikt hittillsvarande verksamhetsformer på kraftförsörjningens område i stort sett verkat befrämjande på tillgodogörandet av landets vattenkrafttillgångar framhållit, att den ifrågasatta utvidgade expropriationsrätten icke borde erhålla en sådan tillämpning, att genom densamma tillgodosåges enbart statens, kommuns och av dessa kontrollerade företags intressen. Vad som borde eftersträvas vore, att den ännu outbyggda vattenkraften komme till den för landet nyttigaste användningen.

Den föreslagna utvidgningen av expropriationsrätten har avstyrkts — förutom av två av 1947 års sakkunniga, nämligen riksdagsmannen Edvin Jacobson och civilingenjören Erik Upmark — av det övervägande flertalet av de myndigheter och sammanslutningar, som avgivit yttrande över förslaget.

Med hänsyn till vad ovan anförts anse vi, att propositionen, såvitt densamma avser utvidgning av rätten att exproprieras vattenkraft, icke bör av riksdagen antagas.

Mot bifall till propositionen i övrigt hava vi icke något att erinra.

Vi hemställa sålunda,

att riksdagen måtte besluta avslå Kungl Maj:ts proposition nr 245, såvitt densamma avser förslag till ändring av 1 kap. 14 § vattenlagen och därmed sammanhängande följdändringar i 9 och 11 kap. vattenlagen.

Stockholm den 26 maj 1948.

Georg Andréén.

K. G. Ewerlöf.

J. B. Johansson.

Axel Mannerskantz.

Gustaf Velandér.

Fritiof Domö.

Karl Wistrand

Ebon Andersson.

Ivar Anderson.